

VEČJEZIČNA VSAKDANJOST PRISELJENCEV V SLOVENIJI

Marijanca Ajša Vižintin, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU in Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani

UDK 331.556.44 (497.4)

JEL: J110, J150, J240

Povzetek:

Na ulicah in v javnih prostorih enega od primorskih mest smo deležni prave jezikovne kopeli. Med zaposlenimi lahko slišimo slovenski, italijanski, albanski, srbski, hrvaški, bošnjaški, kitajski jezik in druge. Nekateri učitelji ter starši sošolcev mojih otrok so prišli iz Bolgarije, Bosne in Hercegovine, Romunije. Dvanajst intervjuvancev in intervjuvank, vključenih v raziskavo s svojo individualno priseljenko izkušnjo, govori slovenski jezik, svoj materni in druge jezike. Ugotavljam razmerja med jeziki, opišem socialno-ekonomske razmere (zaposlovanje, izobrazba, stanovanje razmere) priseljencev ob prihodu v Slovenijo in po večletnem življenju v Sloveniji ter navajam spremembe, ki jih je Ministrstvo za notranje zadeve RS uvedlo 2009–2010 za uspešnejšo vključitev priseljencev v Slovenijo.

Ključne besede: priseljenci prve generacije, materni jezik priseljencev, slovenščina kot drugi jezik, socialno-ekonomska integracija

Abstract:

In the streets and public places of a typical Slovene coastal city, many different languages can be heard. Workers use Slovene, Italian, Albanian, Serbian, Croatian, Bosnian, Chinese and other languages. Some of teachers of the author's children and other parents came to Slovenia from Bulgaria, Bosnia and Herzegovina, and Romania. In the article, twelve interviewees of both genders offer their own individual immigrant experience. They speak Slovene, their mother tongue and other languages. The article explores the relations between different languages, and describes socio-economic conditions (employment, education and housing conditions) of immigrants on their arrival in Slovenia and after several years' stay. The article also discusses changes that the Slovene Home Office has implemented in 2009/10 to enable more successful integration of immigrants in Slovenia.

Key words: first-generation immigrants, immigrants' mother tongue, Slovene as a second language, socio-economic integration

1. UVOD

Različni jeziki, ki jim lahko prisluhnemo na ulicah in v javnih prostorih enega slovenskih primorskih mest, pričajo, da živimo v Sloveniji v izjemno raznoliki družbi in pestrem prepletu jezikov. Zdi se, da živimo v demokratični deželi, kjer lahko priseljenci, v skladu s slovensko ustavo,¹ govorijo svoj materni jezik in se hkrati naučijo jezika okolja, v katerem prebivajo in delajo, v našem primeru torej slovenščino. Vendar je to subjektivno dožemanje večjezične in večkulturne slovenske družbe v nasprotju s številnimi raziskavami in pričevanji o diskriminacijskem vedenju, nestrpnosti in predsodkih do priseljencev v Sloveniji (npr. Gregorčič, 2010; Medvešek, 2007; Kuzmanič, 1999), predvsem do tistih, ki prihajajo iz držav nekdanje skupne SFR Jugoslavije in predstavljajo

največji delež priseljencev v Sloveniji. V današnjem času se je negativni krog do prišlekov, skladno s širitvijo Evropske unije, očitno razširil: »Sodeč po rezultatih raziskav, ki obravnavajo odnos večinskega prebivalstva do priseljevanja tujcev v Slovenijo, je ta odklonilen, še posebno pa je to očitno v primerih, ko gre za priseljevanje oseb iz Romunije in Bolgarije ter ko gre za priseljevanje iz neevropskih držav.« (Kralj, 2008, str. 173) Mogoče bi pripomoglo k izboljšanju odnosov med ljudmi, če bi se v državni migracijski politiki, zakonodaji in poročanju medijev uveljavil nevtralen in »nov diskurz. Na vseh jezikovnih ravneh bi nujno morali odpraviti pojem tujec, ki je diskriminacijski. Namesto njega bi lahko uporabljali pojem prebivalci Slovenije. Prebivalci pa se lahko delijo na tiste z državljanstvom ali brez, na ljudi z začasnim ali stalnim bivališčem itd. Vsi pa so prebivalci, saj za določen čas prebivajo v Sloveniji.« (Lukšič Hacin, 2002, str. 49)

¹ 61. člen (izražanje narodne pripadnosti): Vsakdo ima pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo. Ustava Republike Slovenije. <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1> (27. 1. 2011).

Odločila sem se raziskati del jezikovne kopeli, ki jo doživljam, in večjezične vsakdanjosti priseljencev. V mestu, v katerem živim sedmo leto in ga šele spoznavam, nekateri ljudje sproščeno in brez zadrege uporabljajo svoj materni jezik, ki ni slovenščina. Naj ponazorim s primeri: v splošni knjižnici in trgovinah slišim največkrat slovenščino, prvi/materni jezik večinskega prebivalstva Slovenije, in italijanščino, jezik pripadnikov italijanske manjšine. V kopirnici ali v prodajalni čevljev lahko prisluhnem srbsčini. Po okrogli mizi na fakulteti, ko ostaneta sami, slišim klepet dveh kolegic v hrvaščini. V pekarni se prodajalka s sodelavcem in nekaterimi obiskovalkami pogovarja albansko; isti jezik slišim v slaščičarni, katere lastnik se je priselil iz Makedonije. V letu 2010 sem se po več mesecih opazovanja dogajanja na ulicah, v prodajalnah, restavracijah, knjižnicah ipd. zavedla, da se v svojem vsakdanjem življenju srečujem z ljudmi iz zelo različnih izvornih okolij. En učitelj mojih otrok prihaja iz Bolgarije, ena učiteljica iz Bosne in Hercegovine, mati enega od sošolcev iz Romunije, še več jih je iz Bosne in Hercegovine ter s Kosova. Sodelujem in prijateljujem še z ljudmi, ki so prišli iz Albanije, s Hrvaške; lastniki ene naših najljubših restavracij so s Kitajske. Dejstvo je, da z menoj kot stranko, znanko, prijateljico ali mimoidočo osebo vsi ti ljudje govorijo slovensko – včasih pa lahko prisluhnem, kako s sodelavci, prijatelji ali z družinskimi člani govorijo v svojem maternem jeziku.

Ali so bili priseljenci, vključeni v raziskavo, kdaj diskriminirani, ponižani zaradi uporabe svojega maternega jezika ali (po mnenju nekaterih neustrezne) uporabe slovenščine, pa so kljub temu vztrajali – tako s svojo materinščino kot slovenščino? Ugotavljam, kakšno je pri teh priseljenih razmerje med maternim/prvim in slovenskim/drugim jezikom ter s kom in kje govorijo en ali drug jezik. Sprašujem se, ali preživljajo svoj prosti čas samo z ljudmi, ki imajo isti materni jezik kot oni ali se družijo tudi s Slovenci. S tem poskušam preveriti novejša spoznanja (Ule, 2005; Kuzmanić; 2002) o prikritih, bolj prefinjenih oblikah sodobnih predsodkov, izraženih v pasivnem zavračanju drugih, drugačnih, in spoznanju, da danes razizem ni več utemeljen v bioloških ali fizičnih okvirih, ampak v kulturnih razlikah.

Za dodatno osvetlitev življenja priseljencev preverjam njihove socialno-ekonomske razmere. Med objektivne kazalnike socialno-ekonomske integracije priseljencev sodijo zaposlenost oz. stopnja brezposelnosti, izobrazba, poklicna struktura, položaj na delovnem mestu in ureditev stanovanjskega vprašanja. V raziskavo, v kateri so merili socialno-ekonomski položaj priseljencev iz nekdanje Jugoslavije in njihovih potomcev, so poleg objektivnih vključili tudi subjektivne kazalnike, nanašajoče se na subjektivne zaznave priseljencev, npr. razlike v dojemanju priseljencev in večinskega prebivalstva o zadostnosti mesečnega dohodka na gospodinjstvo, o možnostih zaposlitve v primerjavi z večinskim prebivalstvom, o možnostih napredovanja na delovnem mestu, vzpona na družbeni lestvici ipd. (Bešter, 2007).

Namen članka ni idealizirati, ampak opozoriti na pozitivne primere vključevanja priseljencev prve generacije, ki so tudi del slovenske stvarnosti, in sicer s pomočjo njihovih pričevanj. Pomembno se je zavedeti, da so migracijske izkušnje različne.² Med seboj se ne razlikujejo samo skupine, ampak znotraj skupine tudi priseljenci sami, saj posameznika »iz iste države ali dežele prečijo spolne, razredne, religiozne, svetovnonazorske, etnične, regionalne razlike, kar pomeni, da migrantske etnične skupnosti niso homogene, prav nasprotno«. (Milharčič Hladnik 2007: 41) Na primeru dvanajstih osebnih življenjskih zgodb priseljencev poskušam prikazati različne poti za uspešno vključitev v slovensko družbo.

2. METODOLOGIJA IN SODELUJOČI

Raziskava je bila izvedena z anketnim vprašalnikom. Ta vsebuje vprašanja, ki se nanašajo na dve področji: jezikovno in socialno-ekonomsko stanje. V »jezikovnem« delu so vprašanja o maternem jeziku in njegovi uporabi, učenju slovenščine, primerih diskriminacije zaradi prvega ali drugega jezika in o druženju v prostem času. V »socialno-ekonomskem« delu so vprašanja o državljanstvu, številu otrok, izobrazbi, zaposlitvi in stanovanjskih razmerah, primerjajoč stanje ob prihodu in po več letih bivanja v Sloveniji. Anketni vprašalnik z nekaj vprašanji zaprtega in večinoma vprašanji odprtega tipa je bil podlaga za raziskavo osebnega pogleda dvanajstih posameznikov na svojo priseljenjsko življenjsko zgodbo.³ Sodelujočim sem januarja 2011 ponudila na vpogled vprašalnik in jim ponudila tri možnosti: lastnoročno reševanje vprašalnika na list, reševanje vprašalnika z računalniškim zapisom (poslano po e-pošti) ali snemanje pogovora v obliki polstrukturiranega intervjuja. Pisne odgovore sem v večini primerov dopolnila z ustnimi pričevanji, ki so nastala ob izvedbi raziskave. Vsem je bila zagotovljena anonimnost (objava brez imen, priimkov in uradnih imen organizacij, kjer so zaposleni). V primeru nejasnih odgovorov ali potrebnih dodatnih pojasnil sem imela z večino možnost ponovne vzpostavitve stika (e-pošta, telefon ali osebni pogovor). Nekatere pridobljene informacije so prikazane zaradi boljše ponazoritve v tabelah; njihov namen zaradi premajhnega števila sodelujočih ni in ne more biti posploševanje na celotno populacijo ali stanje v Sloveniji. Bistveni del raziskave predstavljajo odgovori sodelujočih, ki osvetljujejo življenjsko zgodbo sodelujočih prebivalcev Slovenije, katerih materni jezik ni slovenščina. Odgovori

² Zelo dobro se zavedam neprimernih delovnih in življenjskih pogojev (tujih) delavcev, zaposlenih npr. v gradbenem sektorju (Medica, Lukič, Bufon, 2010). Življenjske zgodbe ljudi, ki delajo po 12 ur (ali več) na gradbiščih in po več mesecev niso prejeli že tako nizkih osebnih odhodkov, polnijo časopisne strani in (končno) postajajo del dnevnih poročil – končno v smislu, da se o tem javno govori. Če bodo nekdanji lastniki gradbenih podjetij v stečajih kdaj za svoja dejanja odgovarjali, pa je drugo vprašanje.

³ Prvotni namen je bil vključiti trinajst oseb, vključno s priseljeno osebo iz Litve, sicer zaposleno v eni od slovenskih vzgojno-izobraževalnih organizacij. Žal se ta oseba (edina) ni odzvala vabilu k sodelovanju.

Tabela 1: Spol in leto rojstva, izvorna dežela, leto in vzrok za priselitev v Slovenijo*

Oseba	Spol	Leto rojstva	Izvorna dežela	Leto priselitve v Slovenijo	Slovenija – ciljna država	Razlog/-i za naselitev v Sloveniji
1	Ž	1951	Hrvaška (SFRJ)	1977	Da.	Mož Slovenec.
2	Ž	1959	Srbija (SFRJ)	1978	Da.	Zaposlitev.
3	Ž	1961	Hrvaška (SFRJ)	1980	/	Študij, pozneje zaposlitev.
4	M	1966	Makedonija (SFRJ)	1982	Da.	Družinsko podjetje v Sloveniji.
5	Ž	1963	Srbija (SFRJ)	1988	/	Tašča (iz Srbije) že živela v Sloveniji.
6	M	1972	Makedonija (SFRJ)	1989	/	Družinsko podjetje v Sloveniji.
7	Ž	1971	Albanija	1993	Ne. Švica.	Mož (s Kosova) zaposlen v Sloveniji.
8	M	1978	Kitajska	1996	Ne. Nemčija.	Zaposlitev.
9	Ž	1967	Bosna in Hercegovina	1997	Ne.	Mož Slovenec.
10	Ž	1963	Romunija	1997	Ne.	Zaposlitev; pozneje mož Slovenec.
11	M	1984	Bolgarija	2006	Ne.	Žena Slovenka.
12	Ž	1983	Kosovo	2006	Da.	Družinsko podjetje v Sloveniji.

Opomba: * Sodelujoče osebe so razporejene po zaporedju priselitev (glede na njihov prihod v Slovenijo).

so v citatni obliki in označeni s številko sodelujočega v oklepaju.

Sodelujoče v raziskavi sem izbrala na podlagi naslednjih meril: so priseljenci prve generacije; niso rojeni v Sloveniji; njihov materni jezik ni slovenščina; svoj materni jezik uporabljajo v družinskem okolju in/ali v slovenskih javnih prostorih, na delovnem mestu (v pogovoru z ljudmi, ki govorijo isti materni jezik); slovenščina je zanje drugi jezik oz. jezik okolja, v katerega so se priselili, jezik, ki so se ga naučili in ga uporabljajo v vsakdanjem življenju.⁴ V raziskavi je sodelovalo osem žensk in štirje moški. Interpretacije v naslednjih dveh poglavjih se nanašajo na njihove odgovore.

V Slovenijo je prišlo pred letom 1991 iz drugih republik nekdanje SFR Jugoslavije šest oseb, in sicer po dve osebi s Hrvaške, iz Makedonije in Srbije. Drugih šest se je priselilo po letu 1991, ko je Slovenija postala samostojna država, in sicer so prišle iz Albanije, Bolgarije, Bosne in Hercegovine, Kitajske, Kosova in Romunije. Priselili so se iz različnih razlogov.

»Priselitev v Slovenijo je bila moja izbira in odločitev. V Ljubljani sem se poročila, z možem sva imela stanovanje, mož tudi zaposlitev.« (1)

»Prišla sem študirat, nisem imela cilja. Takrat nisem vedela, kako se bo življenje obrnilo.« (3)

»V Slovenijo sem prišel zaradi žene, ki je Slovenka. Pred tem sem tri leta študiral v Švici, z ženo pa sva želela

živeti nekje, kjer ne bi bila oba tujca. V Bolgariji so delovni pogoji za najina poklica slabši, zato sva izbrala Slovenijo.« (11)

»Prišla sem zaradi službe, švedsko podjetje mi je ponudilo službo v nabavni pisarni v Ljubljani. V tej službi sem srečala bodočega moža. Ostala sem zaradi ljubezni.« (10)

»Zaljubila sem se v Slovenca in se poročila. Rodila sem dva otroka. Moje življenje je zdaj tukaj.« (9)

»V Sloveniji je živela že od 80. let moževa tašča, ki je vabila, naj pridemo. Bila je ena država, Jugoslavija, bilo je vseeno, Slovenija, Srbija ali Makedonija, in smo prišli. Nismo prišli s trebuhom za kruhom, sem imela službo, hišo, delo in vse. Mož je bil brez službe, ne dolgo, se je prijavil na Zavodu in dobil službo. Tašča nas je povlekla.« (5)

Priseljeni pred letom 1991 Slovenije niso dojemali kot tuje države, ampak kot del skupne domovine, kot eno od jugoslovanskih republik. Med vzroki za priselitev so bile za osem oseb pomembne sorodstvene oz. partnerske vezi (partner/partnerica Slovenec/Slovenka; sorodniki, ki so že živeli v Sloveniji), tri osebe so iskale zaposlitev, ena oseba je prišla zaradi študija.

3. MED MATERNIM, SLOVENSKIM IN DRUGIMI JEZIKI

Materni/prvi jezik je jezik, ki se ga običajno naučimo v otroštvu od staršev in ga govori večinsko prebivalstvo v okolju, v katerem živimo. Vendar ga pri priseljencih po navadi v okolju, v katerem živijo po priselitvi v drugo državo, ne govorijo, zato največkrat sami poskrbijo za ohranitev materinščine. Slovenski jezik je za vse sodelujoče drugi jezik oz. jezik novega okolja, v katerega so se priselili.

⁴ Sodelujoči so bili izbrani slučajno, vendar v skladu z navedenimi pogoji: najpomembnejša sta bila uporaba maternega jezika v javnosti in zmožnost komuniciranja v slovenščini. Leta 2010 sem jih opazovala, jim prisluhnila med vsakodnevnimi opravki po mestu. Tesnejše prijateljske vezi imam z eno sodelujočo osebo, preostale pa sem opazila zaradi uporabe maternega jezika, ki ni slovenski, v javnosti in jih nato prosila za sodelovanje.

Tabela 2: Jeziki in druženje v prostem času

	Materni jezik (MJ)	Kje in s kom še govorite MJ? Kako še ohranjate, nadgrajujete svoj MJ?	Katere jezike govorijo vaši otroci?	Drugi jeziki, ki jih govorite poleg MJ in slovenščine	Druženje v prostem času (jezik komunikacije)
1	hrvaški	S prijatelji, sorodniki.	/ (Nimam otrok.)	angleški, španski, italijanski	5 slovenski, 1 hrvaški
2	srbski	S sorodniki, prijatelji srbskega rodu. V srbskem društvu.	srbski, slovenski, italijanski, angleški	/	4 slovenski, 1 srbski
3	hrvaški	S sorodniki po telefonu, med obiski na Hrvaškem. Branje.	hrvaški, slovenski, angleški, francoski, italijanski, nemški	italijanski (jezik okolja v otroštvu) angleški, nemški	4 slovenski, 3 hrvaški
4	albanski	S sorodniki, prijatelji. S strankami, če zna stranka srbsko/srbohrvaško.	makedonski, turški, srbohrvaški, angleški, nemški, italijanski	makedonski, turški, srbohrvaški	4 slovenski, 1 hrvaški
5	srbski	S sorodniki, prijatelji. S strankami, če zna stranka srbsko/srbohrvaško.	srbski, slovenski, nemški, italijanski, angleški	ruski, italijanski	2 slovenski, 2 srbohrvaški, 1 slovensko-srbohrvaški
6	albanski	Z družino. Z vsemi, ki poznajo moj jezik.	albanski (predšolski otroci)	makedonski, turški, srbohrvaški	3 slovenski, 1 slovensko-bosanski, 3 albanski
7	albanski	Z družino, službeno. Televizija. Berem.	albanski, slovenski, italijanski, angleški	italijanski, angleški	3 slovenski, 1 albansko-slovenski
8	kitajski	S sodelavci v službi. Branje, medmrežje.	kitajski, slovenski	angleški	5 slovenski
9	srbohrvaški	S sorodniki, prijatelji.	slovenski, hrvaški	angleški	4 slovenski, 1 srbohrvaški
10	romunski	Z otroki. Branje. Televizija (100 romunskih kanalov). CD, DVD v romunščini.	romunski, slovenski, angleški, italijanski, francoski	angleški, švedski italijanski, francoski	2 slovenski, 1 slovensko-romunski
11	bolgarski	Z ženo Slovenko, družino, s prijatelji, na obiskih v Bolgariji. Medmrežje, telefon, skype.	/ (Nimam otrok.)	francoski, angleški	slovenski
12	albanski	S sorodniki, prijatelji. S strankami, če zna stranka albansko.	/ (Nimam otrok.)	angleški	1 slovenski

Materni jeziki sodelujočih v tej raziskavi so albanski, bolgarski, hrvaški, kitajski, makedonski, romunski, srbski (srbohrvaški)⁵. Vsi ohranjajo svoj materni jezik, naučili so se slovenščine kot jezika novega okolja – ter govorijo še številne druge: najpogosteje angleški, italijanski jezik; tudi francoski, nemški, španski, švedski, turški, makedonski, ruski jezik⁶. Svoj materni jezik prenašajo na otroke, ti pa v večini primerov poleg materne jezika staršev in slovenščine govorijo še več tujih jezikov kakor njihovi starši.

Zanimalo me je tudi, s kom se sodelujoči družijo v prostem času oz. natančneje, v katerem jeziku govorijo s prijatelji in znanci, s čimer sem želela preveriti obstoj sodobnih predsodkov in stereotipov, ki se izražajo »v težnji po izogibanju stikov z njimi in druženju v zaprte elitne kroge. Namesto sovraštva in odkritega nasilja do `drugačnih` sedaj prevladuje ignoriranje, distanca,

⁵ Srbohrvaščina, nekoč državni in uradni jezik v vseh republikah SFR Jugoslavije, danes uradno ne obstaja več. A vendar ga ima večina priseljencev iz drugih jugoslovanskih republik za svoj materni jezik – tudi v pogovorih velikokrat uporabijo poimenovanje srbohrvaščina, potem pa popravijo na srbsčina ali hrvaščina.

⁶ Ravni znanja posameznih jezikov nisem preverjala; odgovore so sodelujoči zapisali po svoji presoji in oceni.

cinizem«. (Mikolič, 2008, str. 72) Iz tabele 2 (zadnji stolpec) je razvidno, da se priseljenci družijo v svojem prostem času tako s Slovenci kot z ljudmi, ki imajo isti materni jezik.

3.1 MATERNI JEZIK IN PRIMERI DISKRIMINACIJE ZARADI NJEGOVE UPORABE

Sodelujoči govorijo svoj materni jezik večinoma doma in s prijatelji, ki imajo isti materni jezik; na delovnem mestu s sodelavci, če imajo isti materni jezik – v slovenskih javnih prostorih pa selektivno, premišljeno in zavestno. Odločitev za materni jezik ali slovenščino (ali kateri drug jezik) je, glede na spodnje odgovore, odvisna predvsem od sogovornika.

»Zdaj uporabljam hrvaški jezik 'na cesti, med ljudmi', ko sem v stiku s hrvaško govorečimi ljudmi: kolegi ali sorodniki na obisku, znanci, ki so prav tako priseljenci s Hrvaške.«(1)

»Dokaj redno berem novice v bolgarščini na spletu, drugače pa govorim bolgarščino z ženo (poleg slovenščine) in z družino oz. prijatelji na obiskih dvakrat letno in tudi po telefonu/skypu. V Sloveniji pa nimam stikov z drugimi Bolgari.« (11)

»S prijatelji in družinskimi člani, razseljenimi po vsem svetu, se pogovarjam po telefonu.« (9)

»Materni jezik govorim doma, s prijatelji, če so od dol, ne glede ali iz Bosne ali s Hrvaške, s strankami, če pride stranka. So tudi taki, ki so tu rojeni ali ne, in govorijo več slovensko kot srbsko. Če kdo na obisku ali v trgovini med pogovorom 'zahteva' slovenščino (tj. govori slovensko), potem tudi jaz govorim slovensko, ne glede na to, ali je Slovenec ali ne.« (5)

Nekateri opažajo, da se njihova sporazumevalna zmožnost v materinščini zmanjšuje.

»Materni jezik dnevno uporabljam v telefonskih pogovorih s svojo mamo, večkrat na leto med obiski domačega kraja ali drugih krajev po Hrvaški. Zaradi omejenega besedišča pri tovrstni rabi jezika menim, da se jezik ohranja, ne pa tudi dovolj razvija. Pri branju knjig si prizadevam za določeno 'ravnovesje' med knjigami v hrvaškem, slovenskem in italijanskem jeziku. Pogrešam večjo uporabo pisne oblike pri svojih prvih dveh jezikih.« (1)

Odločitev za ohranjanje maternega jezika v tujem okolju in prenos jezika na otroke zahteva trdno voljo in disciplino.

»Je zelo težko, ker mi je nerodno, da govorim z njima jezik, ki ga drugi (če so prisotni) ne razumejo. Tudi je potrebno veliko discipline in energije, da dnevno uporabim aktivno dva jezika. Ko sem delala v švedskem podjetju v Ljubljani (skoraj 15 let), je bil pogovor polovico časa v angleščini in polovico v slovenščini. Doma pa še romunščina z otroki. Včasih sem imela občutek, da se mi bo zmešalo. Počutila sem se odtujena: ko sem želela nekaj povedati iz vsega srca, nisem vedela, kateri jezik naj uporabim, mi je včasih zmanjkalo besed.« (10)

Nekateri kombinirajo slovenščino in materinščino, ki jo ohranjajo s pomočjo svojih staršev.

»Z našim otrokom se pogovarjamo hrvaško med obiski sorodnikov na Hrvaškem; to je bila zanj priložnost, da se nauči mojega maternega jezika. V vsakdanjih situacijah prevladuje slovenščina, 'preklapljam' pa med slovenskim in hrvaškim jezikom, ko se nam zdi, da je hrvaški izraz ustrežnejši.« (1)

Razpad SFR Jugoslavije je povzročil tudi veliko bolečine, samospraševanja o identiteti in maternem jeziku. Oseba, ki je pred vojno v Bosni in Hercegovini zbežala najprej na Hrvaško, pozneje pa se je priselila v Slovenijo, pojasni:

»Ko so bili otroci zelo majhni, sem se trudila, da se pogovarjam le v slovenščini. Zdaj ko so dvojezični, zahvaljujoč mojim staršem, se pogovarjam z otrokoma tudi v hrvaščini. Z otrokoma sem govorila slovensko – ker nisem več vedela, kateri jezik je moj, kam spadam, kdo sem. Imela sem krizo identitete (ob tem pripovedovanju se ji zasolžijo oči). Živela sem v Jugoslaviji, počutila sem se Jugoslovanko. Sem iz Sarajeva. V šoli smo morali en teden pisati v latinici, naslednji teden pa v cirilici. Potem sem bila uradno Hrvatica, a to nisem, moj jezik naj bil hrvaški, a to ni. Nisem niti Bosanka in moj jezik ni bosanščina, tega jezika ni. Moj jezik je srbohrvaščina, zdaj pa tega jezika ni več. Zato sem se odločila za slovenščino.« (9)

Tri sodelujoče osebe so zaradi uporabe svojega maternega jezika doživele tudi negativne, neprijetne odzive, večinoma v svojem delovnem okolju.

»V prvi službi v 80. letih sem delala na banki. Nisem še znala slovensko, ker sem komaj prišla. Javila sem se na razpis, ker sem imela ustrezno izobrazbo (ekonomski tehnik). Gospa, ki je imela pogovore s kandidati za službo, je živela nekaj let v Beogradu. Delala sem za pet ljudi, učila sem se slovensko. Sodelavka, ki je videla, da šefica ceni moj trud, mi je nekega dne na grd način rekla: 'Ti ješ slovenski kruh, govori slovensko.' Zelo me je prizadelo. Imela sem 19 let in otroka, mož je delal na ladji, bila sem sama in sodelavka je vse to vedela. Takrat so se šefica in sodelavke postavile na mojo stran. Kasneje se je opravičila. Ampak tega se ne da opravičiti, preveč je bolelo. Še vedno boli.« (2)

»Pred nekaj dnevi na črpalki. Nekaj trenutkov pred vstopom na črpalko sem se s prijateljico pogovarjala srbsko. Na vprašanje zaposlenega, kaj želim, sem podzavestno odgovorila v srbsščini. On ni nič rekel, samo ponovil je moje besede, da mi je dal vedeti ... ponovil je s posmehom. Jaz sem bila tiho. Bil je ... (išče besede) ... ponižujoče.« (5)

»Ko se je Slovenija osamosvojila, smo sprejeli slovensko državljanstvo. Šef mi je rekel, da moram zdaj sprejeti katoličansko vero, ker otrok je rojen tu in jutri ne bo rekel, da je Srb, ampak da je Slovenec. Jaz sem obstala, bilo mi je zelo hudo. Jaz ne ločim človeka po veri, ampak po notranjosti. Rekla sem mu: Glejte, gospod, jaz sem to, kar sem. Tu sem, sprejela sem vašo kulturo, primerno se vedem, z menoj ni še nihče imel težav, policija ni nikoli potrkala na naša vhodna vrata. Pravoslavne vere ne bom spreminjala zaradi tega. Otroci pa kakor hočejo, ne bom nič silila nobenega.«⁷

Izpostavljam pogosto poniževanje z oznakami »Bosanec, Bosanka« – ne glede na to, od kod so priseljenci.

»Večkrat se je zgodilo, ko sem prišla študirat v Ljubljano in sem se z nekom pogovarjala v hrvaščini, da so mi na ulici, avtobusu rekli 'Bosanka'. Tega takrat sploh nisem razumela.« (3)

»V trgovino, še v času Jugoslavije, je prišel en kupec. Po telefonu sem govorila z nekom z Gorenjske in moja slovenščina je imela gorenjski naglas. Na policah so bile škatle z napisi v ruščini (v Sovjetski zvezi zavrženo blago, ki smo ga potem mi prodajali). On je rekel: 'Pa kakšne so to grabljice, pa kam smo mi prišli, sami Bosanci, pa pridejo in imajo neke trgovine.' Povedala sem mu, da sem jaz iz Srbije. Onemel je in brez besed odšel.« (5)

⁷ »Znanka s pošte je s Hrvaške. Poročila se je s Slovencem pred 25 leti. Po odcepitvi Slovenije je imela težave. Z eno stranko se je pogovarjala, ne vem, bosansko, hrvaško. Zaradi tega so jo klicali na disciplinsko komisijo. Rekla jim je: 'Veste kaj, če lahko jaz s strankami govorim angleško, italijansko in se trudim, da vsak jezik vsaj delno razumem, zakaj ne bi govorila delno, da me stranka lažje razume, tudi srbohrvaško.' Prav je povedala.« (5) Ta primer je navedla sodelujoča oseba, čeprav ga sama ni doživela. V članek sem ga uvrstila, ker gre za primer diskriminacije na delovnem mestu. Proti zaposleni osebi je bil uveden disciplinski postopek, ker je na delovnem mestu uporabila svoj materni jezik – zaposlena oseba pa se je z utemeljenim argumentom postavila zase in za svoj materni jezik. Službo je obdržala.

»Ko sem prišla v Slovenijo, je imela moja hčerka dve leti in pol, tudi ona ni znala jezika. Nekega dne, ko sem jo prišla iskat v vrtec, se je stiskala v kot in jokala (to pokaže: stopi v kot in gleda v tla, solzne oči, glas, ki se lomi – po 23 letih!). 'Mama, kaj je to Bosanka?' me je vprašala doma. Fant, ki jo je najbolj zmerjal z 'Bosanko' zaradi jezika, je imel očeta Srba in mamo iz Bosne.⁸ Veste, kako mi je bilo hudo. Potem je začela hčerka gristi, praskati, se tepsti. Več mesecev je ostala doma, sama, v stanovanju, ni hotela v vrtec ... Kasneje je šla spet v vrtec. Ena vzgojiteljica je opazila, da ne znam jezika. Rekla sem ji: 'Gospa, jaz sem otroka vpisala v vrtec, da se nauči pravilno slovensko. Doma ne morem govoriti z njo slovensko, ker ne znam, doma govorim svoj jezik.' In vzgojiteljica mi je pritrdila, da razmišljam prav.« (5)

Opisane diskriminacijske situacije zaradi uporabe maternega jezika ali verske pripadnosti se nanašajo na različna časovna obdobja: prva leta bivanja v Sloveniji, povezana z neznanjem slovenščine, na obdobje po osamosvojitvi ali na današnji čas. Tovrstne izkušnje so po mnogih letih še vedno boleče. In vendar, kot ponazarjajo tudi posamezna pričanja, se vsi Slovenci z diskriminacijo ne strinjajo: slovenske sodelavke so stopile v bran novi sodelavki priseljenki; vzgojiteljica v vrtcu je pritrdila materi priseljenki, ki je vpisala v vrtec otroka, da bi se tam naučil slovensko, doma pa so seveda govorili svoj materni jezik. Priseljenci so se morali večkrat postaviti zase in utemeljevati upravičenost do uporabe materinščine. Čeprav so včasih ranjeni obmolnili in odšli z grenkim priokusom, tudi jokajoč, je bistveno, da so se uprli poskusom diskriminacije, ohranili materinščino in se naučili slovenščine.

3.3 SLOVENSKI JEZIK

Namen te raziskave ni ugotoviti ravni znanja slovenščine sodelujočih, ampak izpostaviti dejstvo, da so se vsi zmožni sporazumevati v slovenščini in živeti v slovenskem okolju. Vsi sodelujoči imajo tako zaposlitev, da so nenehno v stiku z ljudmi in slovenskim jezikom. Na vprašanje, ali so se učili slovenščino že pred prihodom v Slovenijo, je pet oseb od dvanajstih odgovorilo pritrdilno: dve osebi sta učila mož/žena (1, 11); dve osebi sta prihajali v Slovenijo med vsakimi šolskimi počitnicami, ker je imel oče tu svoje podjetje (4, 6); ena oseba se je učila na tečaju v slovenskem veleposlaništvu v Zagrebu (9).

»Po odločitvi, da se bom preselila v Slovenijo, sva se z bodočim možem začela pogovarjati tako, da je on govoril slovensko, jaz sem odgovarjala hrvaško. Postopoma sem prehajala na slovenski jezik. To je trajalo nekaj mesecev pred prihodom, a le ob koncu tedna.« (1)

»Slovenščino sem se počasi začel učiti že kmalu potem, ko sva se z ženo spoznala, torej leto in pol pred preselitvijo. Takrat sem precej pogosto prihajal

v Slovenijo na obiske. Eno leto pred preselitvijo sem se lotil sistematičnega učenja. Uporabljal sem različne učbenike, največ pa mi je pomagala slovnica v angleščini z naslovom *Slovene: A comprehensive grammar* založbe Routledge grammars. Najbolj mi je pomagalo to, da je žena Slovenka. Zelo zgodaj sva opustila angleščino in se začela pogovarjati tako, da je vsak govoril svoj materni jezik in sva si sproti pojasnjevala stvari. To pa je bilo možno zaradi bližine obeh jezikov (bolgarski, slovenski) – z malo truda in nekaj osnovnega znanja se da kar nekaj razumeti.« (11)

Zanimalo me je, kako so se sodelujoči učili slovenščino, pri čemer so lahko našeli več možnosti. Najpogostejša možnost je bila poslušanje ljudi okoli sebe. Zelo pomembna je (bila) pri učenju podpora partnerjev, družinskih članov, sodelavcev v službi, študijskih kolegov. Nekateri so veliko brali ali hodili redno v Slovenijo še pred priselitvijo, gledali televizijo. Le štiri osebe so se odločile za tečajno obliko učenja, in to vse priseljene po letu 1991. Le pet oseb je za učenje slovenščine uporabljalo učbenik. Iz tabele 3 je razvidno, da so osebe, priseljene po osamosvojitvi Slovenije, uporabljale več različnih in bolj sistematičnih načinov učenja slovenščine, medtem ko so se osebe, priseljene pred letom 1991, naučile slovenščino večinoma v vsakdanjem življenju.

»V začetnem obdobju sem si pomagala z učbenikom Slovenščina za tujce, zelo veliko sem brala knjige v slovenščini (iz zbirke 100 romanov), dnevne časopise in poslušala radio. Ko sem se zaposlila, sem veliko spraševala tudi svoje sodelavke v zvezi s strokovno terminologijo in o pravilih pisnega jezika.« (1)

»Preden sem šla na tečaj slovenščine na osnovni ravni leta 1998, sem se od 1993 do 1998 sama lotila spoznavanja in učenja slovenščine s pomočjo dvojezičnega gradiva Antona Kacinija: *Grammatica della lingua slovena*. Pomen novih besed sem med tem časom izčrpala tudi iz knjig ali revij s pomočjo italijansko-slovenskega slovarja. Zdaj je priseljencem tečaj slovenskega jezika lažje dostopen, celo brezplačen, pred leti pa je bilo to zelo drago.« (7)

»Na začetku sem se največ naučila v službi. Zelo veliko so mi pomagali. Jaz sem spraševala, oni so mi povedali, me popravili.« (2, podobno 12)

»V moji prvi službi je bil šef Slovenec, poročen s Črnogorko. Sodelavka je bila iz Bosne, sem je prišla kot deklica, mama živi na Bledu. Bili smo treh različnih ver: katoliške, pravoslavne in muslimanske. No, sodelavka mi je veliko pomagala, ona me je največ naučila.« (5)

Pogosto so priseljenci, ki govorijo tako materni kot slovenski jezik, kritični do priseljencev iz nekdanje SFR Jugoslavije, če se ti niso naučili slovensko.

»Nekateri so tu 30–35 let, pa nočejo govoriti slovensko. Nočejo se naučiti. Jaz tega ne odobravam. Mislim, da je prav, da se naučim slovensko. Jaz sem prišla sem.« (2, podobno 5)

»Učenje jezika med drugim izraža odnos do naroda, ki govori ta jezik in s tem (učenjem) izraža željo in voljo po sporazumevanju s tem narodom.« (7)

⁸ Kuhar (2009, str. 129–130) uvrsti tovrstne primere diskriminacije, ko »istovrstno drugačni« ljudje ponižujejo drug drugega v svoji knjigi *Na križiščih diskriminacije* v posebno podpoglavje z naslovom *Še več diskriminacije*.

Tabela 3: Učenje slovenščine

Št.	Posameznik	Učbenik	Tečaj *	TV	Poslušanje ljudi v okolici	Drugo	Razumevanje, samostojna uporaba
1	mož	x			x	v službi, branje, radio	4–5 mesecev
2					x	v službi	2 leti
3	prijatelji			x	x	študij v Sloveniji	/
4					x	počitnice v Sloveniji	/
5					x	v službi	2 leti
6					x	počitnice v Sloveniji	/
7		x	x (LU KP)			samostojno	5 let
8			x (FF LJ)				2 leti
9	študentka slovenistike	x		x	x	branje časopisa	1 leto
10	mož, tašča, otroka		x (FF LJ)	x	x		2 leti
11	žena	x		x	x	branje, študij v Sloveniji	1 leto
12		x	x (LU KP)			v službi	1 leto

Opomba: * LU KP: Ljudska univerza Koper; FF LJ: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Na vprašanje, ali so jih kdaj zmerjali ali zasmehovali, če so se zmotili pri govorjenju slovenščine, sta dva od dvanajstih odgovorila pritrdilno.

»Razumeti sem začela hitro, predavanja, knjige in podobno, spregovorila sem kasneje, zaradi napak mi je bilo nerodno. Dostikrat, in to res blokira učenje jezika, ga upočasnji, dostikrat raje ne govoriš, ko da blekneš kakšno napako.« (3)

»Ko govorim črko 'r', na primer. Če rečem 'raca', se ljudje smejijo.« (8)

Dve osebi omenjata, da jih popravljajo, kadar rečejo kaj nepravilno, vendar dobronamerno; nekateri so z določenimi ljudmi dogovorjeni, da jim povedo, kako je pravilno, saj so prepričani, da se s tem učijo in izboljšujejo slovenščino.

»Največ me je naučil moj mož. Bila sem zelo motivirana, ker sem se zavedala, da bom v novem okolju sprejeta, če se bom naučila jezika okolja, da svojega (psihološkega) dela ne bom mogla opravljati, dokler ne bom obvlada jezika in ne nazadnje, da sem jaz tista, ki je prišla od drugod. Pri pisnem izražanju me je učil in popravljaj tudi sin, ko je postal šolar. Podobnosti med mojim maternim jezikom in slovenščino so mi v veliki meri olajšale razumevanje slovenskega jezika. Jezikovna bližina pa je pogosto vplivala na neustrezno rabo slovenščine. Nekaj časa sem se motila pri uporabi besedic »če, že, še«. Večkrat nisem razumela besed, ki so nastale iz nemških besed, npr. 'ajmoht'. V začetku sem večkrat kaj narobe povedala, a je bilo dobronamerno sprejeto. Vztrajala sem, da me sorodniki, znanci, sodelavci popravljajo pri napakah in sem razmeroma hitro napredovala.« (1)

»Včasih me opozarja mož, učenke ali prijatelji, ampak to smo zmenjeni, da mi tako pomagajo, da postanem boljša v konverzaciji v slovenskem jeziku.« (9)

»Popravijo me, a ne na grd način. Včasih se mi otroci ali v krogu družine smejejo, ko povem nekaj narobe.« (10)

Pohvalo, da dobro govorijo slovensko oz. izraženo občudovanje, ker so se naučili slovensko, je doživelo kar deset oseb, navadno večkrat.

»To pa ja, sem se hitro učila do nekega nivoja – takrat so me vsi hvalili, kako hitro mi je šlo in kako dobro govorim slovenščino. Ampak potem in tudi zdaj me ne popravi nobeden več (niti hvali ne!), ker so se vsi navadili, da imam napake v govorjenju.« (10)

»Ob prihodu v Slovenijo sem bila pet mesecev brezposelna in sem veliko časa posvetila učenju jezika. Pohval sem bila deležna od samega začetka v moževi družini, kasneje med sodelavci in med prijatelji. Pohvale so bile nagrada za vložen trud in spodbuda za nadaljnje učenje in izpopolnjevanje, zlasti na začetku. Večkrat se mi je zgodilo, da so mi rekli, da ne verjamejo, da slovenščina ni moj materni jezik, ker sem očitno uspešno usvojila tudi naglas.« (1)

Zanimive so samoocene posameznikov, koliko časa so potrebovali, da so razumeli in brez težav začeli uporabljati slovenski jezik v okolici z neznanimi ljudmi: večina je potrebovala 1–2 leti, vendar pa poudarjajo, da proces učenja slovenščine še poteka, da se še vedno učijo.⁹

4. SOCIALNO-EKONOMSKE RAZMERE

»Socialnoekonomsko [!] integracijo lahko štejemo

⁹ Samo ena oseba (7) je ocenila, da je potrebovala pet let za sporazumevanje v slovenščini – ta oseba je jezikoslovka in prevajalka, ki ravno tako dodaja, da se po 17 letih še vedno uči.

Tabela 4: Izobrazba in zaposlitev

Št.	Izobrazba v izvorni/ prehodni državi	Priznana izobrazba v Sloveniji	Nadaljevanje izobraževanja v Sloveniji	Prva zaposlitev v Sloveniji	Zaposlitev 2011 v Sloveniji
1	univerzitetna, dipl. psihologinja, sociologinja	DA, ista država	podiplomski študij	razpis; v skladu z izobrazbo, vzgojno- izobraževalni zavod	pred upokojitvijo
2	srednja šola, ekonomski tehnik	DA, ista država	Ne.	razpis; v skladu z izobrazbo (na banki)	družinsko podjetje (papirnica), trgovina, računovodstvo
3	gimnazija	DA, ista država	dodiplomski in podiplomski študij	razpis; /	na fakulteti
4	osnovna šola v Makedoniji; tečaj na Hrvaškem za gostinskega tehnika	DA, ista država	Ne.	v družinskem podjetju v (slačičarna)	v družinskem podjetju (slačičarna)
5	srednja šola, ekonomski tehnik	DA, ista država	Ne.	razpis; prodajalka	samostojna podjetnica (prodajalna čevljev)
6	srednja šola	DA, ista država	Da. Pravna fakulteta (izreden študij, še nedokončan).	v družinskem podjetju (slačičarna)	v družinskem podjetju (slačičarna)
7	univerzitetna, prof. albanščine	DA	Ne, si pa želim.	v družinskem podjetju; prevajalka	samostojna podjetnica; prevajanje in poučevanje albanščine
8	gimnazija	/	Ne.	v družinskem podjetju; kuhar	samostojni podjetnik; natakar, šef restavracije
9	srednja baletna šola v BiH	DA (nekaj časa je trajalo, a so priznali)	Ne; ves čas strokovno izpopolnjevanje.	razpis; učiteljica na zasebni baletni šoli	redno zaposlena v vzgojno-izobraževalnem zavodu (glasbena šola)
10	univerzitetni dipl. ekonomist	Ne, ni bilo potrebno; pomembne izkušnje, zanje.	Ne.	razpis; planer/ komercialist za švedsko podjetje	v logistiki v podjetju; kontaktna oseb za švedsko podjetje
11	gimnazija v Bolgariji; glasbeni konservatorij v Švici	Delno. Še dve leti študija v Ljubljani.	Da. Akademija za glasbo.	zasebno poučevanje glasbila in preko študentskega servisa	učitelj glasbila v vzgojno- izobraževalnem zavodu (glasbena šola)
12	srednja zdravstvena šola	Ne.	Ne, si pa želim.	v družinskem podjetju	prodajalka v pekarni

za eno najpomembnejših dimenzij integracije, saj je podlaga za dostojno življenje posameznika in posameznih družbenih skupin.« (Bešter, 2007, str. 220), zato sem sodelujoče vprašala, katero izobrazbo so pridobili v izvorni domovini (ali prehodni državi) in ali je bila ta izobrazba upoštevana po njihovem prihodu v Slovenijo, ko so iskali zaposlitev. Zanimalo me je tudi, ali so izobraževanje v Sloveniji nadaljevali in kakšno zaposlitev imajo v letu 2011.

Med sodelujočimi je imel ob prihodu v Slovenijo le eden končano samo osnovno šolo (in poklicni tečaj), sedem srednjo šolo in štirje univerzitetno izobrazbo. Štirje so izobraževanje v Sloveniji nadaljevali, dva si tega še želita.

»Imam veliko željo po nadaljnjem izobraževanju. V tem primeru najbolj občutim svoje priseljsko ozadje: pogrešam svoje družinske člane (očeta, mamo), ki bi mi lahko pomagali pri varovanju otroka. Glede službe

mi je bilo že na začetku jasno, da jo bo zelo težko najti, če hočem imeti tako, da se upošteva moja izobrazba. Hotela sem zaslužiti denar s svojim znanjem, zelo sem si želela delati tudi v šolstvu. Ves čas sem prevajala. Najprej sem delala z možem v njegovem podjetju. Potem sem delala honorarno kot učiteljica albanščine. Svojo prvo 'uradno' službo sem dobila šele leta 2009 preko javnih del (4 mesece učne pomoči na ljudski univerzi). Zdaj sem samostojna podjetnica in počnem to, kar imam rada: prevajam (4 jezike) in poučujem materinščino.« (7)

Dve osebi, priseljeni po letu 1991, sta imeli težave s priznavanjem izobrazbe, ena zaradi neenakih srednješolskih načrtov, druga zaradi neenakih stopenj dodiplomskega izobraževanja.

»Po štirih letih bivanja v Sloveniji še vedno nimam priznane srednje zdravstvene šole. Za vsak predmet posebej želijo imeti učni načrt, da preverijo, ali se predmetniki na srednji zdravstveni šoli ujemajo oz. katere predmete bi morala še narediti. Informacije s Kosova niso dosegljive na medmrežju, učnih načrtov

ne dobim. Obupala sem že. A ker ne morem videti več krvi (prej pa sem bila na Kosovu že eno leto zaposlena kot medicinska sestra), razmišljam, da bi šla na srednjo ekonomsko šolo.« (12)

»Težava je bila v moji diplomji, ki ni bila priznana kot visokošolska. V Sloveniji je poklic učitelja glasbe reguliran, v Švici so stvari malo drugačne. Priznali so mi večino predmetov, ki sem jih opravil v Švici. V Sloveniji sem končal Akademijo za glasbo v dveh letih.« (11)

Nekateri se ob zaposlovanju soočajo z diskriminacijo, urejanjem številne dokumentacije pa tudi s svojimi strahovi.

»Dostikrat te vprašajo, od kod si doma; če nisi od tukaj, so že minusi.« (3)

»Ko še nisem bila slovenska državljanka, sem potrebovala kup papirjev in ogromno potrpljenja na različnih uradih za pridobitev delovnega vizuma.« (9)

»Težava je bil jezik. Nisem ga znala ob prihodu v Slovenijo. Bala sem se, da me ne bo nihče hotel zaposliti.« (2)

Nekateri niso imeli z zaposlovanjem nobenih težav, posebno če so imeli specifična znanja, ustrezno izobrazbo ali če so se lahko zaposlili v družinskem podjetju. Slednje je pravzaprav eden najpogostejših načinov za prvo zaposlitev.

»V švedsko podjetje sem bila poslana iz Romunije, bila sem komercialni direktor v tovarni pohišstva, ki je delala za to švedsko podjetje. Ko je šla tovarna pohišstva v stečaj, sem nekaj mesecev živela na Švedskem, izobraževala sem se v matičnem podjetju, potem so mi ponudili službo v Ljubljani, kjer sem delala 15 let. Leta 2008 se je preselila nabavna pisarna na Češko. Nisem se hotela več seliti, tu imam zdaj moža, otroke. Našla sem si drugo službo.« (10)

»Podedovali smo očetovo slaščičarno, tako da smo nadaljevali z obrtjo.« (6)

»Pri zaposlovanju v Sloveniji nisem imel težav. Res pa je, da opravljam precej deficitaren poklic. Tudi pri izbiri kraja, v katerem bi se z ženo stalno naselila, sva upoštevala potrebe po takih kadrih.« (11)

Če v tabeli 4 pogledamo zaposlitve sodelujočih ob prihodu v Slovenijo in danes, lahko ugotovimo, da so ali dobili zaposlitev v skladu z izobrazbo ali so ob prihodu začeli delati v družinskem podjetju. Štirje so odprli svoja podjetja (trije sami, ena s partnerjem), trije so zaposleni v vzgojno-izobraževalnih zavodih. Pri večini sodelujočih je prišlo do napredovanja na delovnem mestu ali vzpona na družbeni lestvici. (Bešter, 2007, subjektivne percepcije)

Večina sodelujočih priseljenih je po priselitvi živela v podnajemniškem stanovanju in do leta 2011 izboljšala svoje stanovanjske razmere, kot je razvidno iz preglednice 5. Do konca leta 2010 tri sodelujoče osebe (še) nimajo otrok, dve osebi imata po enega otroka, pet oseb ima po dva otroke, dve osebi imata tri otroke, kar predstavlja pri sodelujočih povprečno 1,5 otroka na osebo. Neutemeljeni mit o visoki rodnosti priseljencev je ovrgel že Josipović (2006, str. 267): »Kljub priseljevanju z 'visokonatalitetnih' področij SFRJ se je rodnost priseljenih po priselitvi nemudoma oziroma zelo hitro prilagodila novonastalim razmeram – torej se je znižala.«

Pet oseb ima dvojno državljanstvo, štiri samo slovensko, tri osebe nimajo slovenskega državljanstva. Pridobivanje slovenskega državljanstva je potekalo po zelo različnih poteh, odvisno od mnogih dejavnikov.

»Po običajni administrativni poti po osamosvojitvi.« (1)

»Brez težav. Vlogo sem pravočasno oddala in ga dobila.« (2)

»Dolga in zapletena zgodba. Imam dvojno državljanstvo po izredni naturalizaciji. Sliši se kot privilegij, vendar ni,

Tabela 5: Stanovanjske razmere, število otrok, državljanstvo

Št.	Leto priselitve	Stanovanjske razmere po priselitvi v Slovenijo	Stanovanjske razmere 2011	Št. otrok	Državljanstvo
1	1977	lastno stanovanje	lastno stanovanje	1	slovensko (1991), hrvaško
2	1978	podnajemniško stanovanje	lastna hiša	2	slovensko (1992), srbsko
3	1980	podnajemniško stanovanje	lastno stanovanje	/	slovensko (konec 90. let), hrvaško
4	1982	podnajemniško stanovanje	podnajemniško stanovanje	3	slovensko, (1991), makedonsko
5	1988	v hiši pri sorodnikih (taščji)	lastna hiša	2	slovensko (1991)
6	1989	v podnajemniškem stanovanju pri sorodnikih (bratu)	lastno stanovanje	2	slovensko, (2006), makedonsko
7	1993	podnajemniško stanovanje	lastno stanovanje	1	slovensko (2007)
8	1996	ena soba z več ljudmi	lastno stanovanje	3	kitajsko
9	1997	podnajemniško stanovanje	lastna hiša	2	slovensko (2000)
10	1997	podnajemniško stanovanje	lastna hiša	2	slovensko (2001)
11	2006	podnajemniško stanovanje	podnajemniško stanovanje	/	bolgarsko
12	2006	v podnajemniškem stanovanju pri sorodnikih (starših)	v hiši pri sorodnikih (starših)	/	kosovsko

je nenavadna zgodba, ki mi ni v lepem spominu.« (3)
 »Po odcepitvi Slovenije mi je bilo zelo hudo. Nisem mogla razumeti, kaj se dogaja, zakaj Jugoslavija razpada. Jokala sem in hotela kar oditi nazaj domov, v Srbijo. Mož je bil proti, ker ni želel začeti življenja znova od začetka. Vzel je dokumente in dal za naju vlogo za državljanstvo. Izkazalo se je, da je imel prav, saj bi sicer imela veliko težav. Zdaj imam samo slovensko, a če hočem, si lahko brez težav uredim tudi srbsko.« (5)

»Najprej sem si uredila status tujca s pridobivanjem začasnega prebivališča na podlagi dovoljenja začasno bivanje, potem pa s pridobivanjem stalnega bivališča na podlagi delovnega dovoljenja. Nato sem vložila prošnjo za pridobitev državljanstva. Dokazovati sem morala, da bivam tu že deset let, od tega pet let neprekinjeno. Sosede so klicali, da so pričali o tem. Vse skupaj je trajalo 14 let.« (7)

»Kup papirjev. Ko je bilo vse vloženo, nisem dolgo čakala na odločbo o sprejemu v slovensko državljanstvo. Pred prihodom v Slovenijo sem imela hrvaško državljanstvo in sem se mu morala odpovedati, ker Slovenija ne dovoli dvojnega državljanstva. Le izjeme imajo možnost obdržati svoje staro državljanstvo.« (9)

»Po poroki sem vložila prošnjo za državljanstvo. Po približno dveh letih sem dobila odgovor JA. Ni bilo težko, ker sem bila poročena in sem imela dva otroke. Odreči sem se morala romunskemu državljanstvu. Zdaj mi Romunija ponuja možnost pridobiti državljanstvo nazaj, tako da bom imela dvojno.« (10)

»Slovenskega državljanstva nimam. Razlog za to je, da se moram odpovedati bolgarskemu, tako da se nisem odločil za to. Drugače izpolnujem pogoje.« (11)

Sodelujoče osebe, ki so prišle v Slovenijo pred letom 1991, imajo večinoma dvojno državljanstvo. »Dandanes smo priča ravno nasprotnemu trendu, saj je Slovenija zelo restriktivna glede dopuščanja dvojnega državljanstva pri imigrantih in skoraj ne priznava odstopanj od načela odpovedi prejšnjemu državljanstvu.« (Kejžar, 2007, str. 181) Tudi priseljeni po letu 1991, sodelujoči v tej raziskavi, imajo slovensko državljanstvo le, če so se odrekli prvotnemu državljanstvu.

5. ZAKLJUČEK

Dvanajst sodelujočih priseljencev, ki so se v Slovenijo priselili s Hrvaške, iz Makedonije, Srbije, Albanije, Bolgarije, Bosne in Hercegovine, s Kitajske, Kosova in iz Romunije med letoma 1977–2006, sem k raziskavi povabila zato, ker govorijo slovenski in tudi materni jezik. Prosila sem jih, da predstavijo osebni pogled na svojo priseljenko izkušnjo v Slovenijo v anketnem vprašalniku. Med vzroki za priselitev so bile za osem oseb pomembne sorodstvene ali partnerske vezi, tri osebe so iskale zaposlitev, ena oseba je prišla zaradi študija. Številne navedbe v njihovih pričevanjih povedo, da je odločitev, v katerem jeziku spregovoriti, odvisna predvsem od sogovornika. Vsi ohranjajo svoj materni jezik, naučili so se slovenščine kot jezika novega

okolja – ter govorijo še številne druge: najpogosteje angleški, italijanski jezik; tudi francoski, nemški, španski, švedski, turški, makedonski, ruski jezik. Svoj materni jezik prenašajo na otroke, ti pa v večini primerov poleg maternega jezika staršev in slovenščine govorijo še več tujih jezikov kakor njihovi starši. Trije sodelujoči so bili zaradi uporabe maternega jezika tudi diskriminirani, pogosto je bilo poniževanje z »Bosanec, Bosanka« ne glede na to, od kod so prišli. In vendar, kot ponazarjajo posamezna pričanja, se vsi Slovenci z diskriminacijo ne strinjajo. Priseljenci so se morali večkrat postaviti zase in utemeljevati upravičenost do uporabe materinščine. Bistveno je, da so se uprli poskusom diskriminacije, ohranili materinščino in se naučili slovenščine. Pri učenju slovenščine je bila zelo pomembna podpora partnerjev, družinskih članov, sodelavcev v službi, študijskih kolegov. Nekateri so veliko brali ali hodili redno v Slovenijo še pred priselitvijo, gledali televizijo. Osebe, priseljene po osamosvojitvi Slovenije, so uporabljale več različnih in bolj sistematičnih načinov učenja slovenščine (tečaj, učbenik), medtem ko so se osebe, priseljene pred letom 1991, naučile slovenščino večinoma v vsakdanjem življenju. Pohvalo, da dobro govorijo slovensko, je doživelo deset sodelujočih. Nekateri so z določenimi ljudmi dogovorjeni, da jih popravljajo, saj menijo, da se tako učijo. Pogosto so priseljenci kritični do drugih priseljencev, ki živijo v Sloveniji, če se ti niso naučili slovensko.

Med sodelujočimi je imel ob prihodu v Slovenijo le eden končano samo osnovno, sedem srednjo šolo in štirje univerzitetno izobrazbo. Štirje so izobraževanje v Sloveniji nadaljevali (tudi na podiplomski ravni), dva si tega še želita. Dve osebi, priseljeni po letu 1991, sta imeli težave s priznavanjem izobrazbe, ena zaradi neenakih srednješolskih načrtov, druga zaradi neenakih stopenj dodiplomskega izobraževanja. Zaposlitev je dobila večina sodelujočih v skladu z izobrazbo ali pa so ob prihodu začeli delati v družinskem podjetju. Pri večini je prišlo do napredovanja na delovnem mestu in vzpona na družbeni lestvici, pri čemer so iskali tudi svoje poti, odprli svoja podjetja ali se zaposlili v vzgojno-izobraževalnih zavodih. Večina sodelujočih priseljenih je po priselitvi živela v podnajemniškem stanovanju in do leta 2011 izboljšala svoje stanovanjske razmere. Povprečno imajo sodelujoči 1,5 otroka na osebo. Pet oseb ima dvojno državljanstvo, štiri samo slovensko, tri osebe nimajo slovenskega državljanstva. V čem je skrivnost njihovega uspeha, ki kljubuje številnim raziskavam o neenakopravnem položaju priseljencev v Sloveniji? Vsi so doživeli težke trenutke, a so vztrajali, iskali nove poti, se izobraževali, se v diskriminacijskih razmerah postavili zase in za svoj jezik ter vzpostavili prijateljske vezi tudi s Slovenci.

V Sloveniji je v letih 2009–2011 prišlo na področju vključevanja priseljencev v slovensko družbo do pomembnih sprememb (dvanajst sodelujočih v raziskavi jih ne bo tako občutilo, ker so namenjene

predvsem novim priseljencem). Za nove priseljence sta ob vključevanju ključna znanje jezika novega okolja in dostop do informacij, na začetku v maternem jeziku priseljencev. Danes se lahko priseljenci učijo slovenščino kot drugi/tuji jezik na več različnih načinov: sami, na tečajih v zasebnih jezikovnih šolah ali v različnih organizacijah, ki ponujajo učenje jezika na osnovni, srednji ali visoki ravni.¹⁰ Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije je leta 2010 vzpostavilo spletno stran <http://www.infotujci.si/>, na kateri si lahko (vsaj nekateri) priseljenci v svojem maternem jeziku (poleg slovenščine so na voljo še angleški, francoski, španski, ruski, bošnjaški in albanski jezik) preberejo pomembne informacije o vstopu in bivanju, šolanju, socialnem in zdravstvenem varstvu, življenju v Sloveniji in nekaj osnovnih informacij o Sloveniji. Prav tako je Ministrstvo za notranje zadeve »začelo kampanjo, s katero želijo čim več tujcev tretjih držav spodbuditi, da bi se udeležili brezplačnih tečajev slovenskega jezika« (Mušič, 2010), tečaji obsegajo 180 ur, ter izdalo knjige z osnovnimi informacijami (Vključevanje v slovensko družbo: informacije za tujce v albanskem, angleškem, bosanskem, francoskem, hrvaškem, kitajskem, makedonskem, ruskem, srbskem jeziku), ki so dostopne brezplačno v vseh upravnih enotah po Sloveniji.

Potrebne bi bile nadaljnje raziskave, ki bi osvetlile podobo priseljencev v Sloveniji in primerjalno v drugih državah, tudi z izkušnjami sedanjih slovenskih izseljencev. Ob predstavljenih dvanajstih primerih na eni strani in medijskih zgodbah o tujih delavcih s slovenskih gradbišč na drugi strani se neizogibno postavlja vprašanje, kdo so zdaj »tipični« slovenski priseljenci. Odgovor na to vprašanje je preprost, tipičnih priseljencev ni, in večplasten, saj so življenjske izkušnje posameznikov različne ne glede na to, ali je posameznik priseljenec ali ne. Slovenija je država vseh njenih prebivalcev oziroma bi morala biti država vseh prebivalcev, ki prispevajo k njenemu razvoju ne glede na to, od kod so prišli, koliko let živijo in delajo v Sloveniji. Da je prišlo »do nekaterih pozitivnih premikov glede vsestranske integracije

priseljencev in pripadnikov t. i. novih manjšinskih skupnosti v Sloveniji«, opaža tudi Žitnik Serafinova (2010, str. 67), nanašajoč se na slovensko migracijsko politiko v obdobju zadnjih treh let. Ko sem zaključevala raziskavo na ulicah svojega mesta, sem srečala prijateljico, ki uči začetno stopnjo italijanščine. Opisala mi je svoj razred 15 dijakov: trije iz Slovenije, eden iz Bosne in Hercegovine, šest iz Makedonije in pet s Kosova. Kakšna je/bo njihova pot vključevanja v slovensko družbo?

Viri in literatura:

Bešter, R. (2007). Socialnoekonomska integracija preseljencev iz prostora nekdanje Jugoslavije in njihovih potomcev v Sloveniji. V: Komac, M. (ur.). *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 219–255.

Gregorčič, M. (2010). Dodajmo še ščepec domoljubja in pozabimo na ustvarjalno življenje. *IB revija* 1/2010, str. 27–41.

Josipovič, Damir (2007). *Učinki priseljevanja v Slovenijo po drugi svetovni vojni*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Kejžar, B. (2007). Dvojno državljanstvo kot element integracijske politike. V: Komac, M. (ur.). *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 153–186.

Kralj, A. (2008). *Nepovabljeni: globalizacija, nacionalizem in migracije*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Kuhar, R. (2009). *Na križiščih diskriminacije: večplastna in interseksijska diskriminacija*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Kuzmančič, T. (1999). *Bitja s pol strešice: slovenski rasizem, šovinizem in seksizem*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Kuzmančič, T. (2002). *Post-socialism, racism and the reinvention of politics*. V: Pajnik, M. (ur.). *Xenophobia and post-socialism*. Ljubljana: Peace Institute, Institute for Contemporary Social and Political Studies.

Lukšič Hacin, M. (2002). *Multikulturalizem, mednarodne migracije in podedovane skupinske identifikacije: etničnost, rasa, spol. Dve domovini/Two Homelands*, 15, 3–50.

Medica, K., Lukič, G., Bufon, M. (2010). *Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

¹⁰ Možnost tečaja in/ali opravljanja izpita iz slovenščine na osnovni ravni je dana na številnih ljudskih univerzah v Sloveniji. Nekatere, npr. Ljudska univerza Koper, ponujajo 180-urne brezplačne tečaje »slovenskega jezika in brezplačnega opravljanja izpitov slovenskega jezika na osnovni ravni za državljane tretjih držav. Financirani so iz sredstev Republike Slovenije in Evropskega sklada za vključevanje državljanov tretjih držav. Programi učenja slovenskega jezika v trajanju 180 ur so namenjeni državljanom tretjih držav, ki imajo dovoljenje za stalno prebivanje, in njihovim družinskim članom z dovoljenjem za začasno prebivanje na podlagi združitve družine. Prav tako imajo pravico do udeležbe na 180-urnem tečaju državljani tretjih držav, ki so družinski člani slovenskih državljanov ali državljanov EU in prebivajo v RS na podlagi dovoljenja za prebivanje za družinskega člana.« (<http://www.lu-koper.si/povezava.aspx?pid=917&id=44>, 27. 1. 2011). Osebe, ki si tečaj lahko financirajo same, imajo na voljo nekaj zasebnih šol, npr.: *Ars.linguae* (http://www.ars-linguae.com/tečaj_slovenscine.html, 28. 1. 2011), *Panteon College* (<http://panteon.si/tečaji-slovenscine>, 28. 1. 2011); na Centru za slovenščino kot drugi/tuji jezik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani izvajajo in ponujajo možnost opravljanja izpita iz slovenščine na osnovni, srednji in visoki ravni (http://www.centerslo.net/l2.asp?L1_ID=1&L2_ID=13&LANG=slo, 27. 1. 2011).

Medvešek, M. (2007). Razmišljanja o pojavih nestrpnosti in etnične distance v slovenski družbi. V: Komac, M. (ur.). *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 187–217.

Mikolič, V. (2008). Diskurzivna narava stereotipov in predsodkov ter soočanje z njimi v sodobni demokratični družbi. *Jezik in slovstvo* 53/1, str. 67–77.

Milharčič Hladnik, Mirjam (2007). Avtobiografičnost narativnosti: metodološko teoretični pristopi v raziskovanju migracijskih izkušenj. *Dve domovini/Two Homelands*, 26, 31–46.

Mušič, Ana (11. 1. 2010). Tečaji slovenskega jezika za tujce še dostopnejši. Ljubljana: MMC RTV SLO. <http://www.rtv slo.si/slovenija/tecaji-slovenskega-jezika-za-tujce-se-dostopnejši/248308> (28. 1. 2011).

Ule, M. (2005). *Psihologija komuniciranja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Vključevanje v slovensko družbo: informacije za tujce (2009), ur. Gole Ašanin, S. in Pokrivač, D. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve.

Žitnik Serafin, J. (2010). Položaj »novih« manjšin in priseljencev v Sloveniji. *IB revija*, 2, str. 67–74.

Drugi uporabljeni spletni naslovi:

Ars.linguae: http://www.ars-linguae.com/tecaj_slovenscine.html, 28. 1. 2011.

Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: http://www.centerslo.net/l2.asp?L1_ID=1&L2_ID=13&LANG=slo, 27. 1. 2011.

Ljudska univerza Koper: <http://www.lu-koper.si/povezava.aspx?pid=917&id=44>, 27. 1. 2011.

Panteon College: <http://panteon.si/tecaji-slovenscine>, 28. 1. 2011.

Informacije za tujce, Ministrstvo za notranje zadeve RS: <http://www.infotujci.si/>, 27. 1. 2011.

Ustava Republike Slovenije: <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1>, 27. 1. 2011.